

AARHUS
KOMMUNE

RAPPORT OVER ØKONOMIUDVALGETS STUDIETUR TIL MÜNCHEN

FEBRUAR 2019

Forord

Økonomiudvalget ledsaget af borgmester Jacob Bundsgaard samt embedsmænd var d. 4. - 6. februar 2019 på studietur i München.

Turen er arrangeret af Erhverv og By i Borgmesterens Afdeling i samarbejde med det danske Innovationscenter i München.

Formålet med studieturen var at udveksle erfaringer og få indblik i, hvad der gør München unik, og hvordan München arbejder med erhvervsudvikling. Fokusområder fra besøget var blandt andet erhvervs politik, erhvervsuddannelser, smart city, iværksætter og innovationsmiljøer.

Diverse
billeder fra
studieturen
til München

Indholdsfortegnelse

1.	Konklusion	5
2.	Overblik over Programmet	8
3.	Fakta om München og Tyskland	10
4.	Erfaringer fra de enkelte besøg	12
4.1.1.	Det danske Innovationscenter München (ICDK)	13
4.1.2.	IHK Handelskammer	14
4.1.3.	Gåtur gennem Siemens Headquarter og frokostmøde	15
4.1.4.	Stadt München, Referat für Stadtplanung und Bauordnung / Department of Urban Planning	16
4.1.5.	Landeshauptstadt München, Referat für Arbeit und Wirtschaft	17
4.1.6.	UnternehmerTum, CKI	18
4.1.7.	UnternehmerTum kombineret med Rundtur i „Makerspace“	19
4.1.8.	Zentrum Digital Bayern	20
4.1.9.	LabCampus	21

Konklusion

1

AARHUS
KOMMUNE

Udvalgte læringspunkter fra turen

1. Størrelse er en driver for vækst i sig selv. For München by er den vigtigste form for markedsføring at fortælle, hvilke virksomheder der allerede er i byen. Det er tiltrækningskraft nok i sig selv
2. München vokser med 30.000 borgere årligt, oplever stigende huslejepriser, pres på vejnettet, klimatilpasning og den kollektive transport. Aktuelle udfordringer som Aarhus også har, men i større skala
3. *Industry 4.0* var gennemgående på tværs af besøgene. *Industry 4.0* omfatter blandt andet digitaliseringen af produktionsprocesser, herunder robotteknologi og IoT (internet of things)
4. Når det kommer til digitalisering af den offentlige sektor, er Danmark på de mange parametre er foran Tyskland. I Bayern findes der stor interesse for at lære af de erfaringer, som Danmark har indenfor området
5. Innovationsdistriktet ved München Lufthavn er et interessant modeleksempel for innovationsmiljøer i Aarhusområdet. Det forventes at blive et helt centralt knudepunkt for vækst i Europa
6. München kombinerer at være en voksende global by samtidig med, at man fastholder de bayerske traditioner. Byen bruger f.eks. aktivt byens store oktoberfest med over 7 mio. besøgende til virksomhedsbesøg og netværk
7. Bayern har stor købekraft, som giver et interessant marked for danske virksomheder

Opfølgingskommentarer

fra NH & JBSS

1. *Borgerservice*: Oplagt at invitere repræsentanter for både *Referat für Arbeit und Wirtschaft* og *Referat für Planung* på et besøg for at se AAKs løsninger omkring International Citizens Service og generelle borgerservice på DOKK1
2. *Zentrum Digital Bayern*: På baggrund af samtalen med Sascha Stöppelkamp fra ZD.B undersøges et Smart City samarbejde, blandt andet i forbindelse med Smart City messen i Barcelona
3. *LAB/CAMPUS*: Kontakten til LabCampus opretholdes mhp. at overføre innovationsdistriktets tænkning og modeller til aarhusianske bydele. Desuden kunne Marc Wegener fra LabCampus være en relevant key note speaker ved en given lejlighed
4. *Iværksætteri*: Aarhus Universitet, VIA University College og Erhvervsakademiet skal henledes opmærksomhed på, hvordan både UnternehmerTUM og Makerspace udvikler sig for at få inspiration til iværksætermiljøer i Aarhus
5. *Innovationscenteret (ICDK)*: AAK skal gøre Erhvervshus Midtjylland opmærksomhed på mulighederne for at henvise til Innovationscentrene gennem lokale og nationale aktører såsom Eksportrådet og Invest in DK
6. *Erhvervsuddannelser*: Videregive inspirationen fra IHK's oplæg om kvalitetssikring om erhvervsuddannelser til relevante aktører såsom Beskæftigelsesforvaltningen i Aarhus Kommune

Overblik over Programmet

2

AARHUS
KOMMUNE

Overblik over Programmet

Tirsdag d. 5. Februar 2019

08.30-10.00	Møde med det danske innovationscenter i München,
10.00-11.30	Møde med IHK Handelskammer
11.30-12.00	Gåtur gennem Siemens HeadQuarter
12:00-13:30	Frokostmøde med repræsentanter fra München By
14.00-15.00	Møde med Stadt München, Referat für Stadtplanung und Bauordnung / Department of Urban Planning
15.30-16.45	Møde med Landeshauptstadt München, Referat für Arbeit und Wirtschaft

Onsdag d. 6. Februar 2019

09.00-10.00	Møde med UnternehmerTum, CKI
10.05-11.10	Møde med UnternehmerTum kombineret med Rundtur i „Makerspace“
11.15-12.15	Møde med Zentrum Digital Bayern
13.00-14.00	Møde med LabCampus (ændret besøgstid)

**KLIK FOR AT ÅBNE
DET FULDE
PROGRAM**

Fakta om München

3

AARHUS
KOMMUNE

- München er Tysklands tredjestørste by efter Berlin og Hamborg med et indbyggertal på 1.46 mio. (2016)
- München er hovedstaden og den største by i den sydtyske delstat Bayern
- München er beliggende ved floden Isar og nord for de bayerske alper

- Tyskland er Danmarks største eksportmarked og udgør 1/7 af dansk eksport
- Baden-Württemberg og Bayern udgør 34% af Tysklands BNP, men kun 14% af Danmarks samlede vareeksport til Tyskland
- Den danske vareeksport til Bayern er 6.3 mia. kr.

- München er nr. 31 på Innovation Cities Index 2018 (København er nr. 39). To ud af top tre universiteter i Tyskland ligger i München (LMU og TUM)
- München er kendt for bilindustrien, kongresser, virksomheder som Siemens og som forsikringscentrum
- En direkte rute mellem München og Aarhus Lufthavn åbnede i 2018 efter ønske fra danske virksomheder

**KLIK FOR AT SE
FLERE FAKTA OM
MÜNCHEN**

Erfaringer fra de
enkelte besøg

4

AARHUS
KOMMUNE

4.1.1. Det danske Innovationscenter München (ICDK)

Besøget hos det danske Innovationscenter bød først på en introduktion til München og indblik i forskelle og ligheder mellem Danmark og München.

Besøget gav bl.a. indblik i hvilke markeder, der er relevante for danske virksomheder og forsknings samarbejdet med danske uddannelsesinstitutioner i München.

Eksterne mødedeltagere:

- Lina Gandløse Hansen, generalkonsul i München
- Ulrik Kjølse Olsen, Innovationsattaché
- Lotte Lundø Nørgaard, Clean Tech Konsulent, Innovation Centre Denmark

KLIK FOR AT ÅBNE PRÆSENTATIONEN

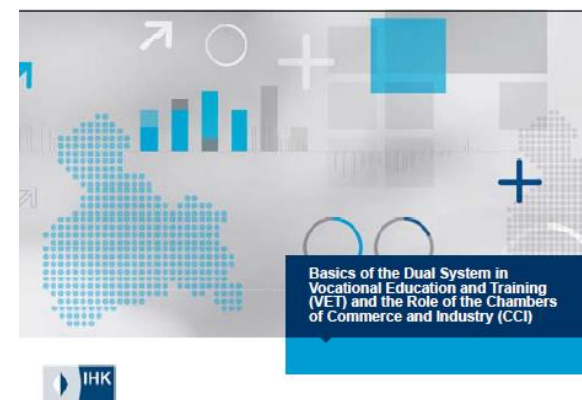
4.1.2. IHK Handelskammer

Besøget hos det tyske handelskammer (IHK) havde fokus på deres erhvervsuddannelsesprogram.

IHK har introduceret ”The dual system”, som er et uddannelsesprogram for erhvervsuddannelser, som kombinerer praktisk og teori - og i højere grad sætter virksomhederne i spil. Handelskammeret sikrer kvaliteten i uddannelsesprogrammerne.

Eksterne mødedeltagere:

- Jörg Engelmann, Head of Vocational Education Projects, IHK für München und Oberbayern

KLIK FOR AT ÅBNE PRÆSENTATIONEN

4.1.3. Gåtur gennem Siemens Headquarter og frokostmøde

Økonomiudvalget havde et kort besøg ved Siemens Headquarter i München By, der er tegnet af Henning Larsen Architects.

Efterfølgende var der frokostmøde med deltagelse af repræsentanter fra München By.

Eksterne mødedeltagere:

- Klaus Illigmann, Abteilungsleiter Bevölkerung, Wohnen und Perspektive München
- Stadtdirektor Kurt Kapp, Stellvertreter des Leiters des Referats für Arbeit und Wirtschaft und Leiter der Wirtschaftsförderung
- Stephan Westermaier, Personalreferat für Arbeit und Wirtschaft und Leiter der Wirtschaftsförderung

4.1.4. Stadt München, Referat für Stadtplanung und Bau-ordnung / Department of Urban Planning

Økonomiudvalget besøgte Münchens afdeling for byplanlægning. Mødet gav indblik i nogle af Münchens Smart City projekter blandt andet Smarter Together.

En af indsigterne fra den efterfølgende diskussion var, at Danmark er noget længere i processen med at digitalisere den offentlige sektor end Tyskland. Derfor har Danmark mange erfaringer, som Tyskland kan lade sig inspirere af.

Eksterne mødedeltagere:

- Alexander Lang, Landeshauptstadt München

KLIK FOR AT ÅBNE PRÆSENTATIONEN

4.1.5. Landeshauptstadt München, Referat für Arbeit und Wirtschaft

Økonomiudvalget besøgte Erhverv og

Beskæftigelsesafdelingen i München. Den brede blanding af virksomheder af alle størrelser og forskellige sektorer samt det tætte netværk af højteknologiske virksomheder og produktionsvirksomheder bidrager i høj grad til at gøre München til en af de mest økonomiske stabile byer i Tyskland.

Besøget gav en introduktion til Münchens politiske system. Blandt andet at der fra byen har der været et ønske om at fortsætte med at opretholde produktion i München by.

Eksterne mødedeltagere:

- Rita Roider, Leiterin Standortmarketing der Stadt München

KLIK FOR AT ÅBNE PRÆSENTATIONEN

4.1.6. UnternehmerTum, CKI

Økonomiudvalget besøgte Center of Knowledge Interchange (CKI) ved Det Tekniske Universitet i München. CKI igangsætter og er tovholder på store forskningsprojekter udarbejdet i samarbejde mellem Siemens AG og TUM. CKI understøtter også talent management og udvikler specifikke samarbejds mekanismer mellem Siemens og universitetet.

CKI giver muligheden for at både Siemens og TUM kan være involveret i hinandens forskningsprojekter. CKI organiserer med regelmæssige mellemrum konkurrencer for studerende fra TUM og fra UnternehmerTUM, hvor de bedste ideer kæmper for at vinde støtte eller implementering hos Siemens.

Eksterne mødedeltagere:

- NN, Projektmanager, CKI

The
Center of Knowledge
Interchange (CKI)
at TU Munich (TUM)

KLIK FOR AT SE HJEMMESIDE

4.1.7. UnternehmerTum kombineret med Rundtur i „Makerspace“

Efter besøget hos CKI blev Økonomiudvalget vist rundt i ”Makerspace”. MakerSpace er et 1500-kvadratmeter højteknologisk værksted, der er åbent for offentligheden, som giver adgang til maskiner, værktøjer og software samt et kreativt fællesskab.

Med MakerSpace adresserer UnternehmerTUM ambitiøse nystartede virksomheder og kreative ideer. Der findes forskellige arbejdsområder, såsom maskine-, metal- og træbearbejdningsbutikker, 3D-printere samt tekstil- og elforarbejdningsanlæg. Makerspace tilbyder trænings- og konsulenttjenester samt arrangementer for medlemmer.

Eksterne mødedeltagere:

- NN, Makerspace

unternehmertum
Center for Innovation and Business Creation at TUM

KLIK FOR AT SE HJEMMESIDE

4.1.8. Zentrum Digital Bayern

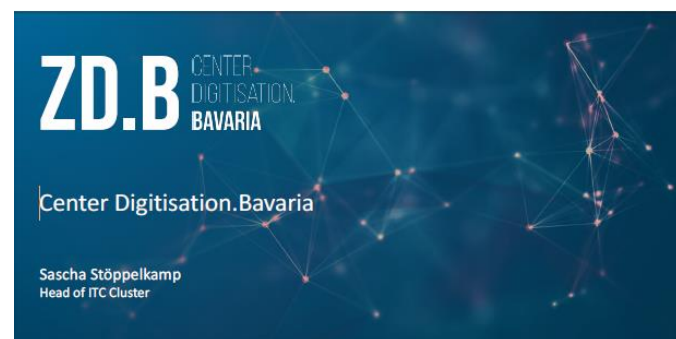
Økonomiudvalget besøgte Zentrum Digitalisierung Bayern hvis formål er at skabe nye impulser/trends indenfor økonomi, forskning, organisationer/forbund samt offentlige tiltag indenfor digitalisering. Med fokus på temaplatforme, er nogle af deres fremtidige projekter indenfor digitalisering, Industrie 4.0, arbejdsmarkedet samt smart city/digitalt byggeri.

Mødet gav en spændende diskussion om digitaliseringsudfordringer og invitation til yderligere samarbejde.

Link: <https://zentrum-digitalisierung.bayern/>

Eksterne mødedeltagere

- Sascha Stöppelkamp, Clusterleitung (IuK-Cluster BICCnet)

KLIK FOR AT SE PRÆSENTATION

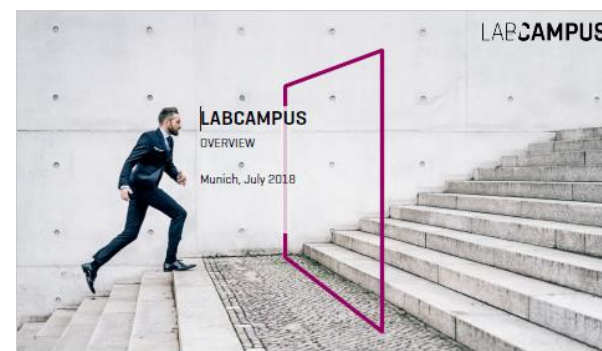
4.1.9. LabCampus

Økonomiudvalget besøgte det kommende innovationsdistrikt LabCampus placeret ved München Lufthavn. LabCampus er under udvikling, og mødet blev afholdt i en af de nye barakker ved det planlagte innovationsområde.

München Lufthavn er Tysklands 2. største lufthavn efter Frankfurt og havde i 2017 44 mio. passagerer, og lufthavnen er placeret et stykke udenfor byens centrum. LabCampus tapper netop ind i Münchens strategiske fordele som internationalt trafikalt knudepunkt og økonomisk stærk region.

Eksterne mødedeltagere

- Marc Wagener, Managing Director, LabCampus GmbH
München Flughafen

KLIK FOR AT SE PRÆSENTATION

Budget

Transport	79.591,85 kr.
Hotel	36.075,00 kr.
Forplejning	19.508,00 kr.
Gaver	2.420,00 kr.
Diæter	3.236,45 kr.
I alt	140.831,30 kr.
Pris pr person	10.833,18 kr.